

Eugenija Ulčinaite

JĖZUITIŠKOJI TARNAVIMO
DIEVUI DOKTRINA
ALBERTO VIJŪKO-KOJALAVIČIAUS
RAŠTUOSE

Anotacija. Straipsnyje aptariami svarbiausi Kojalavičiaus kūriniai, išryškinant juose jėzuitiškosios tarnavimo Dievui doktrinos bruožus. Galima išskirti šiuos minimos doktrinos aspektus: tikybinį-religinį, edukacinį, misijinį, gynybinį (*miles Christi*) ir charitatyvinį. Visus Kojalavičiaus veikalus jungia viena bendra idėja – *ad maiorem Dei gloriam*: jos pagrindu parašyta *Lietuvos istorija, Įvairenybės apie Bažnyčios būklę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje, Radvilų metraštis* ir dar kiti kūriniai. Tarnavimo Dievui programoje Kojalavičiui buvo lygiai svarbūs ir Jėzaus Draugijos globėjai: popiežiai, karaliai, vyskupai, didikai (veikalas *Gratiae saeculares*, 1640), ir patys mažiausi vienuolijos nariai – „broliai pagalbininkai“ (*fratres coadiutores*), kuriems jis paskyrė vieną paskutiniųjų savo kūrinių *Pamiętka krótka braciey koadiutorów* (1673).

Raktažodžiai: lietuvių literatūra (lotynų); lietuvių literatūra (lenkų); Albertas Vijūkas-Kojalavičius; tarnavimo Dievui doktrina; jėzuitai.

A. Vijūkas-Kojalavičius gimė 1609 m., t. y. praėjus vos metams po Lietuvos jėzuitų provincijos įkūrimo. Į Jėzaus Draugiją jis įstojo, būdamas 18 metų ir ilgainiui tapo viena reikšmingiausių šios vienuolijos asmenybių. Buvo Vilniaus universiteto filosofijos ir teologijos profesorius, vicekancleris, rektorius (1653–1655), profesų namų

Vilniuje prepozitas (1662–1666), studijų prefektas Varšuvoje, vienas iš jėzuitų kolegijos Kaune fundatorių.

Bibliografiniuose šaltiniuose A. Kojalavičiui priskiriamas 51 leidinys. Išsami D. Antanavičiaus analizė šiuos skaičius leido patikslinti: iš 51 leidinio tikrai buvo išspausdintos 27 knygos, 18 iš viso nepasirodė, o dėl 6 kyla abejonių, nes nėra žinomo nė vieno jų egzemplioriaus. Tarp 27 išleistų knygų Kojalavičiaus autorystei neabejotinai galima priskirti 17¹. Tai didelis skaičius 68 metus nugyvenusiam žmogui, juolab vienuoliui, kuriam knygų rašymas nebuvo pagrindinis užsiėmimas. Maža to, didelę jo kūrybinio palikimo dalį sudaro fundamentalūs Lietuvos istorijos, Lietuvos Bažnyčios istorijos, teologijos, genealogijos ir biografistikos veikalai.

Darius Kuolys yra pastebėjęs, jog visus Kojalavičiaus tekstus galima perskaityti kaip „vientisą istorinį pasakojimą“, derinantį „universalias krikščioniškas vertybes ir patriotines pilietines nuostatas“². Man rodos, kad Kojalavičiaus raštuose taip pat aiškiai ir vientisai išreikšta jėzuitiškoji tarnavimo Dievui doktrina, apimanti svarbiausius dvasinio gyvenimo ir praktinės veiklos aspektus: tikybinį-religinį, edukacinį, misijinį, gynybinį (*miles Christi*), charitatyvinį. Bandysiu juos plačiau aptarti.

Žiūrint chronologiškai, ankstyviausias Alberto Kojalavičiaus kūrinys yra parašytas švenčiant Jėzaus Draugijos įkūrimo šimtmetį. 1640 metais Vilniaus akademijos spaustuvėje išėjo leidinys *Šimtmečio padėkos (Gratiae saeculares)*, kuriame dėkojama popiežiams, karaliams, vyskupams ir visiems Jėzaus Draugijos globėjams. Knyga išleista Vilniaus akademijos vardu ir dedikuota LDK kancleriui Albertui Stanislovui Radvilai³.

¹ Darius Antanavičius, „Alberto Vijūko-Kojalavičiaus spausdintų knygų bibliografija: mitai ir tikrovė“, in: *Lietuvos istorijos įvairenybės*, sudarė Darius Kuolys, d. 2, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 285.

² Darius Kuolys, „Alberto Vijūko-Kojalavičiaus istorinis pasakojimas: Respublikos kūrimas“, in: Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorijos įvairenybės*, d. 2, p. 369, 371.

³ *Gratiae saeculares summis pontificibus, regibus, praesulibus, et protectoribus Societatis Iesu, in hoc Magno Ducatu Lithuaniae ab alma Academia et Universitate*

Vilniaus universiteto bibliotekos egzemplioriuje ranka įrašyti keturi atskirų šios knygos dalių autoriai: Albertas Kojalavičius, Kazimieras Kojalavičius, Danielius Butvilas ir Mykolas Radau. K. Kojalavičiaus autorystę patvirtina tai, jog čia jam priskiriami kūriniai vėliau buvo išspausdinti jau su jo pavarde išleistoje knygoje *Herojų panegirikos (Panegyrici heroum, Vilnae, 1668)*. Danieliui Butvilui ir Mykolui Radau minėtame leidinyje priskiriamus kūrinius patvirtina beveik visi Jėzaus Draugijos bibliografai (S. Rostowski, J. Bieliński, K. Sommervogel). Taigi, matyt, neturėtume abejoti ir dėl Albertui Vijūkui-Kojalavičiui priskiriamo teksto „Pirmasis Jėzaus Draugijos šimtmetis, iškilmingai Vilniuje švęstas“ („Primus Societatis Jesu saecularis annus solennibus feriis Vilnae celebratus“).

Vos prieš trejus metus gavęs kunigo šventimus, A. Kojalavičius, matyt, norėjo tuo tekstu pabrėžti savo atsidavimą Jėzaus Draugijai, pasiryžimą kuo labiau viešinti bei aukštinti jos veiklą. Tekstas niekuo ypatingai nesiskiria nuo įprastinių *actio gratiarum* formulių, padėkos visiems, kas Jėzaus Draugijai kuo nors nusipelnė, rėmė, globojo, pradedant vienuolijos įkūrėjo šv. Ignaco Lojolos paminėjimu, baigiant Lietuvos Bažnyčios hierarchų, didikų, Vilniaus jėzuitų kolegijos bei Akademijos globėjų bei mecenatų išvardijimu. Ypač dėkojama tuometiniam Vilniaus vyskupui Abraomui Vainai, kuris leido organizuoti šventinius renginius ir juos globojo. Pradėta švęsti šv. Ignaco dieną (liepos 31 d.), o iškilmės truko 8 dienas.

Švenčiama buvo visose trijose jėzuitams priklausančiose bažnyčiose (Šv. Jono, Šv. Kazimiero ir Šv. Ignato), kurios buvo ypatingai ta proga išpuoštos. Šv. Kazimiero bažnyčioje mišios vyko dieną ir naktį, jose dalyvavo visų miesto luomų atstovai, magistratas, miestiečiai, apylinkių gyventojai. Neturtėliams buvo rengiamos labdaringos vaišės, meldžiamasi už mirusius, sakomos panegirinės kalbos gyviesiems.

Vilnensi, eiusdem Societatis exhibitae atque illustrissimo principi d. d. Alberto Stanislao Radivilo M. D. L. cancellario gratitudinis erga oblatae, Vilnae, anno 1640. Societatis centesimo, [Vilnae: Typis Academicis S. I., 1640]. Naudotasi egz. VUB – III 15208.

Bažnyčių bokštuose degė šviesos, skambėjo trimitų ir fleitų muzika, buvo šaudoma iš pabūklų, ir, „nors kai kurių žmonių ramybei tai trukdė, tačiau stebintiems teikė daug žavesio“ („quod de privata quiete adimebant, spectaculis ac hilaritatis adderent“)⁴.

Šv. Ignoto bažnyčia buvo atiduota šv. Bazilijaus ordino vienuoliams. Mišias slavų kalba pagal graikų apeigas čia laikė puošniai apsirengęs stačiatikių šventikas, apsuptas to paties ordino kunigų, skambant nuostabiai muzikai⁵.

Itin iškilmingai buvo papuošta Šv. Jono bažnyčia. Čia vienoje ir kitoje pusėje buvo iškabinti popiežių, karalių, kardinolų, vyskupų paveikslai (tapyti arba išsiuvinėti ant šilko) su atitinkamais po jais surašytais elogijais, kuriuos sukūrė retorikos ir poetikos studentai⁶.

Taigi *Gratiae saeculares* yra svarbios ne tik kaip pirmas Alberto Kojalavičiaus tekstas, bet ir kaip kūrinys, kuriame detaliam aprašytas 1640 m. iškilnių scenarijus. Jis pateikia daug įdomios medžiagos ne tik lotyniškosios LDK raštijos tyrėjams, bet ir menotyrininkams, Bažnyčios istorikams.

Kitas Alberto Kojalavičiaus veikalas buvo skirtas 1635 m. mirusio Lietuvos jėzuitų provincijolo Lauryno Bartilijaus gyvenimo ir papročių aprašymui. Tai *De vita et moribus, r. p. Laurentii Bartilii, e Societate Jesu, liber unicus* (Vilnae, 1645). Temos pasirinkimas atrodo natūralus ir logiškas: pirmajame veikale pateikęs trumpą Jėzaus Draugijos istorijos apžvalgą, A. Kojalavičius ieško konkrečių pavyzdžių, kurie paliudytų ir įprasmintų tos vienuolijos veiklą, pagaliau patrauktų ir paskatintų jaunimą rinktis panašų Dievui ir žmonėms tarnavimo kelią.

LDK biografistikos ir hagiografijos tyrėjas Mintautas Čiurinskas apie šį veikalą taip rašo: „autoriaus sugebėjimai – istoriko kruopštumas, psichologo įžvalgumas, nuoširdus jėzuito susirūpinimas išsaugoti

⁴ *Gratiae saeculares*, p. 2.

⁵ *Ibid.*, p. 3.

⁶ *Ibid.*, p. 4.

velionio ordino brolio atminimą – mums paliko tegu ir kuklesnės apimties kūrinį, nei prieš tai aptartas, bet ne mažiau ryškių Jėzaus Draugijos nario portretą, įkūnijantį jėzuitų dvasingumo, saviugdos, veiklumo idealus ir dorybes“⁷.

Itin daug tokių sektinų pavyzdžių A. Kojalavičius pateikia veikale *Įvairenybės apie Bažnyčios būklę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje (Miscelanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Litvaniae Ducatu pertinentium, Vilnae, 1650)*. Knygoje, kurią galima laikyti pirmąja Lietuvos Bažnyčios istorija, apžvelgiama įvairių LDK konfesijų: katalikų, protestantų, stačiatikių, unitų, istorija, veiklos LDK ypatumai.

Viename iš pirmųjų skyrių „Žinios apie kai kuriuos vyrus, po mirties pagarsėjusius šventumu Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje“ („Memoria aliquot virorum sanctitatis fama a morte celebrium in M. D. Litv.“) Kojalavičius pateikia žinių apie mažesniųjų brolių observantų, dominikonų, jėzuitų, unitų šventuosius ar jais vertus tapti. Čia patraukia dėmesį lietuvių jėzuito Andriaus Rudaminos (1596–1631) „pristatymas“.

Kilęs iš žinomos Lietuvos bajorų giminės, šis Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus bendraamžis ir bendramokslis kartu su juo 1622 m. išvyko į Romą, ten 1623 m. priėmė kunigo šventimus ir pasiprašė Ordino vyresnybės būti siunčiamas misijoms į Indiją. Rudamina 1625 m. išvyko iš pradžių į Indiją, o vėliau į Kiniją ir ten 1631 m. mirė. A. Kojalavičius Rudaminos apsisprendimą įvelka į mistikos rūbą, suteikia jam alegorinę prasmę:

Išvydo jis Žemės rutulį, padalytą į keturias dalis, trys jo kraštai gulė ant pečių tėvams jėzuitams, ir rodė, kad po šia našta labiausiai vargsta laikantieji Rytus, nes yra palikti be jokios paguodos, tuo tarpu kitiems visokeriopos paramos netrūksta. Vien tik angelai draugiškai guosdami kalbino Rytų tėvus, skepetaitėmis šluostė jų išrasojusias kaktas ir veidus, o tas skepetaites aukojo Dievui. Ir regėjos, kad Dievui nepaprastai malonu priimti šitokią auką, kad jis džiaugiasi savo tarnų

⁷ Mintautas Čiurinskas, *XV–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės biografinė literatūra*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 160–161.

vargu beigi prakaitu ir už kiekvieną skepetaitę uždeda nuostabų vainiką, kurs atgaivina jo tarnų dvasią. Tatai regėdamas, tėvas pajuto, jog Angelas Sargas ragina jį įsijungti į kuri nors darbininkų būrį; taigi pasisiūlė Rytų kraštan. Apie šį jo pasiūlymą angelas pranešė Kristui, prašydamas Viešpatį teiktis jį priimti ir dieviškąja malone paremti savo tarno troškimus. Linktelėjo galva Kristus ir paliepė tėvui neabejoti, kad gyvenimą jis pabaigsiąs būtent Rytuose, nes tasai kraštas jam pasirodė iš visų brangiausias. Dar paliepė kitą dieną ryžtingai išdėstyti savo sumanymą viršininkui, pats žadėdamas taip palenkti viršininko dvasią, jog šis lengvai nusileistų jo troškimams. Taip ir padaręs tėvas garbingojo tėvo Generolo buvo paskirtas į misijas indų kraštuose.⁸

Čia verta prisiminti jėzuitų ordino vadovų viltis, dedamas į steigiamą Vilniaus universitetą. Tuometinis Lenkijos ir Lietuvos jėzuitų provincijolas ispanas Pranciškus Sunjeris (Francisco Sunyer) 1570 m. spalio 21 d. į Romą rašė: „Nereikia pamiršti, jog iš čia mums atsidaro platūs vartai į Moskoviją, iš kur per totorių kraštą galėtume pasiekti Kiniją“⁹.

Taigi A. Kojalavičius šių vilčių realizavimą iliustravo konkrečiu pavyzdžiu. Per Andriaus Rudaminos sapną išdėstoma Jėzaus Draugijos misijų programa. Svarbu tai, kad prieš mirtį A. Rudamina „buvo sustiprintas šv. tėvo Ignaco regėjimo“¹⁰. Taigi šv. Ignaco Lojolos pasekėjas taip tarsi gauna savo veiklos įvertinimo ženklą.

Galbūt norėdamas pabrėžti sunkumus, kuriuos teko įveikti jėzuitams, atvykus į Lietuvą, A. Kojalavičius jų sutikimą Vilniuje 1569 metais vaizduoja itin grėsmingomis spalvomis: „kai pirmąsyk buvo ruošiamasi tėvus įvesti į miestą, ginkluota užkarda juos sulaikė. Tačiau netrukus vyskupas, tvirtai pasiryžęs įvykdyti tai, ką pradėjo, surinkęs nemenką būrį jėgai (jei būtų panaudota) atremti jėga, įvedė tuosius tėvus pagrindine gatve, įkurdino prie minėtosios šv. Jono šventovės ir karaliaus vardu laidavo saugumą“¹¹.

⁸ Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorijos įvairenybės*, t. 2, p. 55–56.

⁹ Paulius Rabikauskas, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002, p. 58.

¹⁰ Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorijos įvairenybės*, t. 2, p. 56.

¹¹ *Ibid.*, p. 156.

Visiškai priešingai tą patį įvykį aprašė šių laikų jėzuitų istorikas Paulius Rabikauskas: „Praėjus 14 metų į Vilnių vėl atvyko jėzuitai. Šį kartą juos visai kitaip sutiko. Jų laukė atdaros vyskupo nupirktų ir apsigyventi visiškai paruoštų rūmų durys ir didelis vilniečių, ypač katalikų, troškimas matyti atidarytą aukštąją mokyklą (kolegiją), kurioje būtų auklėjamas jaunimas ir taip pakiltų dvasiškai visa tauta“¹². Kitoje vietoje istorikas pabrėžia, jog 1569 m. rugsėjo 28 d. pirmoji jėzuitų grupė, atvykusi iš Braunsbergo, „iškilmingai įvažiavo į Vilnių“¹³.

Nesiimsime čia analizuoti, kodėl atsirado tokie skirtingi to paties įvykio aprašymai. Galime tik konstatuoti, kad *Įvairenybėse* Kojalavičius dar kartą priminė žymiausių Jėzaus Draugijos mecenatus, kolegijų steigėjus ir fundatorius, taip pat išvardijo tuos jėzuitus, kurie „savo išsilavinimu išgarsino Vilniaus Akademiją ir LDK jaunuomenę išmokė žmoniškų ir dieviškų mokslų“ („qui eruditione sua Academiae Vilmense illustrarunt, et iuventutem M. Ducatus Lituaniae humanis divinisque literis excoluerunt“)¹⁴. Šiame sąrašė išvardijami 34 asmenys, tarp kurių tik 3 lietuviai: Jurgis Tiškevičius, Kasparas Savickis ir Konstantinas Sirvydas.

Iš Jėzaus Draugijos pozicijų, atsižvelgiant į jos tikslus ir siekius, parašyti ir kiti istoriniai A. Kojalavičiaus veikalai. Bene stambiausias ir reikšmingiausias tarp jų – *Lietuvos istorija (Historiae Lituanae pars prior*, Dantisci, 1650; *Historiae Lituanae pars altera*, Antverpiae, 1669) – sumanytas kaip mokyklinė lektūra studijuojančiai jaunuomenei, kad „susipažindama su savo krašto istorija, nuo pat mažens kartu pramoktų romėnų kalbos ir pajustų jos skonį“¹⁵ ir kad išsilavinę kitų kraštų skaitytojai iš lotynų kalba parašytos knygos sužinotų apie lietuvių istoriją ir žygius.

Būtent todėl A. Kojalavičius nepanoro versti Motiejaus Strijkovskio *Kronikos*, bijodamas sulaukti „mokyto skaitytojo kritikos“, o ėmėsi

¹² Paulius Rabikauskas, *Vilniaus Akademija ir Lietuvos jėzuitai*, p. 95–96.

¹³ *Ibid.*, p. 97.

¹⁴ Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorijos įvairenybės*, t. 2, p. 260–267.

¹⁵ Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorija*, iš lot. k. vertė L. Valkūnas, Vilnius: Vaga, 1988, p. 42–43.

rašyti naują veikalą, nors ir prisipažinęs, kad daug ką „išrankiojo“ iš savo pirmtako. Kojalavičiui buvo svarbu ne tik parašyti patriotinę Lietuvos istoriją, bet ir sudėti krikščioniškus akcentus. Kaip vieną pirmųjų lietuvių krikščionių Kojalavičius įvardija karalių Mindaugą, tačiau mano, kad krikščionybę jis priėmė iš baimės: „viešai ją pripažino, tačiau, vienas likęs, ant stambeldžių aukuro aukodamas, ją begėdiškai įžeidinėjo. Kai praėjo pavojus ir atslūgo baimė, jis smarkiai gailėjosi šitaip padaręs“¹⁶.

Tikru krikščionišku valdovu Kojalavičius laiko Jogailą, kuris ir pats apsikrikštijo, ir apkrikštijo Lietuvą, o visame kame pasiklioė Dievo valia.

Vytautas labiau garsėjo karo žygiais nei pamaldumu, tačiau jo nuopelnas, kad 1414 m. pakrikštijo Žemaitiją ir įsteigė Žemaičių vyskupystę, o mirė kaip dera tikram krikščioniui, „padaręs sąžinės sąskaitą, išpažinęs kunigui nuodėmes ir gavęs atleidimą“¹⁷.

Žygmantas Augustas, kurio mirtimi 1572 m. baigiama „Lietuvos istorija“, laikomas mokytu, bet ne itin pamaldžiu valdovu, leidusiu, anot Kojalavičiaus, įsigalėti valstybėje visokioms sektoms. Tačiau jis palaikė Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevičiaus pastangas pakviesti į Vilnių jėzuitų vienuolius ir juos „savo raštu ir autoritetu“, o taip pat materialiais būdais parėmė: „Prie šv. Jono bazilikos Vilniuje jis įsteigė ir aprūpino lotynų ir graikų literatūros mokytojais kolegiją, viešąją gimnaziją Lietuvos jaunuomenei, kuria padėjo pamatus garsiajai akademijai“¹⁸.

Nesunku paaiškinti, kodėl Kojalavičius parašė *Radvilų metraščių* (*Fasti Radiviliani gesta illustrissimae domus ducum Radziwil compendio continentes*, Vilnae, 1653): mat, kaip pats prisipažįsta, norėjęs per vienos „nenugalimos giminės istoriją“ pateikti „Lietuvos istorijos santrauką“¹⁹. O ir proga tam buvo tinkama: 1653 m. kovo 30 d.

¹⁶ *Ibid.*, p. 103.

¹⁷ *Ibid.*, p. 428.

¹⁸ *Ibid.*, p. 752.

¹⁹ Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorijos įvairenybės*, sudarė Darius Kuolys, d. 1, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 223.

Vilniaus vaivada buvo nominuotas Jonušas Radvila (1612–1655), Kristupo Radvilos ir Onos Kiškaitės sūnus, Biržų ir Dubingių kunigaikštis. Kadangi dėl maro kunigaikštis Radvila į Vilnių atvyko keliais mėnesiais vėliau, liko neįgyvendintas Vilniaus universiteto bendruomenei įprastas sveikinimų scenarijus. Taigi Albertas Vijųkas-Kojalavičius, tuometinis Vilniaus universiteto rektorius, tarsį kompensavo „skriaudą“, pateikdamas įtakingos Radvilų giminės genealogiją, darbų ir žygių aprašymą nuo legendinių Palemono laikų iki minėto įvykio. Tai nebuvo labai sunku padaryti, nes nemažai Radvilų giminės faktų jau buvo aprašęs pirmoje *Lietuvos istorijos* dalyje ir surinkęs medžiagą jau pradėtai rašyti antrajai daliai. Jėzuitų autoriui Radvilų giminė buvo labai svarbi: žymiausio Lietuvos evangelikų reformatų globėjo Mikalojaus Radvilos Juodojo sūnūs ne tik grįžo į katalikybę, bet ir tapo aktyviais Jėzaus Draugijos rėmėjais. Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis dovanuoja Vilniaus jėzuitų kolegijai dvarų ir žemių, 1575 m. iš Nesvyžiaus į Vilnių perkėlė savo spaustuotę; Jurgis Radvila tapo pirmuoju lietuviu kardinolu, prisidėjo prie Vilniaus universiteto įsteigimo; Radvilos skyrė Vilniaus universitetui ir kitoms jėzuitų kolegijoms įvairių dotacijų, dvarų, žemių.

Radvilų metraščio herojus Jonušas Radvila dalyvavo 1648–1649 m. mūšiuose prieš sukilusius Zaporožės kazokus, kuriems vadovavo Bogdanas Chmelnickis (1595–1657). Į pagalbą sukilėliai pasikvietė Krymo totorius, su kuriais sudarė sąjungą prieš Abiejų Tautų Respubliką. Albertui Kojalavičiui šie įvykiai buvo svarbūs ne vien kaip Lietuvos istorijos epizodai, bet ir kaip galimybė parodyti skirtingų tautybių (krikščionių–musulmonų) susidūrimą. Lietuvių kariai čia gina ne tik savo valstybę, bet ir krikščionių tikėjimą, taigi kartu gina visą krikščioniškąją Europą. Ypač svarbu ir tai, kad mūšiuose dalyvavo ir kai kurie jėzuitų ordino nariai. Veikale *Trumpas pasakojimas apie Višnevecio ir Lubnų kunigaikščio Jeremijo Mykolo Kaributo, Rusios vaivados, Kanevo ir t. t. seniūno, 1648 metų žygius prieš Zaporožės kazokus* (Ducis in Wisniewiec et Lubnie Heremiae Michaelis Koribut, Palatini Russiae, Gubernatoris

Kaniovienensis etc. etc. contra Cozacos Zaporovios A. 1648 gesta compendiario narrata) pasakojama apie jėzuitų kunigą tėvą Liseckį, kuris „išvydęs į kokią sunkią padėtį pateko ne tiktai tėvynės, bet ir krikščionių tikėjimo reikalai, ne tik nepasidrovėjo paimti į šventas rankas ginklą prieš musulmonus ir schizmininkus, bet taip pat sumanė užpulti priešą atvirame lauke ir pats tam antpuoliui vadovavo. Išpuolis pasibaigė laimingai: tėvo Liseckio vyrai išguldė daugybę kazokų ir totorių, nes žmonės kalba, kad ten galvas padėjo net keturi tūkstančiai priešų“²⁰.

Kad Kojalavičiui iš tiesų rūpėjo apginti katalikų tikėjimą nuo įvairių „erezijų“ ir paklydimų, rodo 1671 m. Krokuvoje lenkų kalba išleistas jo veikalas *Teologo pokalbiai su įvairiais tikrojo tikėjimo priešininkais apie tikėjimo dalykus (O rzeczach do wiary należących rozmowy teologa z różnymi wiary prawdziwej przeciwnikami)*. Šio veikalo atskiros dalys skirtingais pavadinimais tris kartus buvo išleistos atskirai: 1648 – „Teologo pokalbis su politiku“, 1653 – „Teologo pokalbis su ministru“ ir 1667 – „Teologo pokalbis su disidentu, arba evangeliku“²¹. Čia glaustai dialogo forma aptariamais svarbiausi ginčytini tikėjimo klausimai: krikštas, geri darbai ir Dievo malonė, nuodėmė ir atpirkimas, atgaila, sakramentai, stebuklai, šventųjų gyvenimas. Teologinę šių klausimų analizę papildė autoriaus samprotavimai apie religinių disputų vedimo būdus. Savo teiginius Kojalavičius grindžia Šv. Rašto ir Bažnyčios Tėvų citatomis, jo tekstas pasižymi ramiu, dalykišku dėstymo tonu, polemine kultūra²².

Pradėjęs nuo aukščiausių Bažnyčios ir valstybės atstovų pašlovinimo (*Gratiae saeculares*, 1640), A. Kojalavičius baigia žemiausių Jėzaus Draugijos narių paminėjimu ir jų darbų įvertinimu. Vienas paskutiniųjų

²⁰ *Ibid.*, p. 196, 199. Komentatoriai mano, kad šis skaičius yra smarkiai padidintas.

²¹ Karol Estreicher, *Bibliografia Polska*, t. 19, Kraków: Czcionkami drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1903, p. 399.

²² Mariusz Kazańczuk, „Egzemplar z pism jezuitów przełomu XVII i XVIII wieku w świetle doktryny Kościoła potrydenckiego“, in: *Literatura i instytucje w dawnej Polsce*, praca zbiorowa pod redakcją Hanny Dziechcińskiej, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe *Semper*, 1994, p. 109.

A. Kojalavičiaus veikalų vadinasi *Trumpas dievobaimingai mirusių Jėzaus Draugijos brolių koadjutorių paminėjimas (Pamiętka krótka bracych koadiutorow Societatis Iesu swiatobliwie zmarlych, W Wilnie, 1673)*.

Veikale aprašyti pagalbininkai buvo dviejų rūšių: *coadiutores spirituales* – „dvasiniai pagalbininkai“, Jėzaus Draugijos tėvai, duodavę tik tris įžadus, darbavęsi sielovadoje ir nėję atsakingų bažnytinių bei administracinių pareigų; *coadiutores temporales* – „pasaulietiniai pagalbininkai“, broliai jėzuitai, dažnai neturėję jokio išsilavinimo ir atlikę įvairius buitinius ūkio darbus bei patarnavimus.

Vilniaus universiteto bibliotekoje esančiame *Trumpas paminėjimas* egzemplioriuje yra vertingas įrašas ranka. Jis nurodo, kad šią knygą Kražių jėzuitų kolegijai padovanojo pats autorius. Veikale tarp gausybės ispanų, portugalų, italų, vokiečių, japonų randame kelias lietuvių ir žemaičių pavardes. Tai – Motiejus Škliaras ir Mikalojus Kupiecas. Abu dirbo Dorpato kolegijoje, kai ją užėmė švedai (1632), patyrė daug skriaudų ir pažeminimų. Dar minimas Jonas Maselkovičius, dirbęs Braunsbergo kolegijoje ir pasiaukojančiai rūpinęsis užsikrėtusiais maru žmonėmis. Mirė Braunsberge 1609 m. Paminėtas Kristupas Kulkevičius, kuris irgi rūpinosi ligoniais, neturtėliais ir užsikrėtusiais maru ligoniais. Mirė Vilniuje 1653 m. Autorius įdomiai apibūdino Joną Butkevičių: šis mažai kalbėjęs, daug dirbęs. Žuvęs rusų kazokų antpuolio metu Nesvyžiuje 1655 m. Rastas apsikabinęs kryžių su strėle krūtinėje. Kojalavičius paminėjo tokį Sebastijoną Aleksandravičių, dirbusį virėju ir mirusį Braunsberge 1658 m., Motiejų Lemžą, buvusį Vilniaus jėzuitų kolegijos vartininku; Kasparą Liulovičių, dirbusį siuvėju ir mirusį Vilniaus kolegijoje 1650 m.; Stanislovą Bernatavičių, dirbusį Vilniaus jėzuitų kolegijos vartininku ir mirusį 1630 m.; žemaitį Joną Egertą, dirbusį visus darbus ir mirusį nuo paralyžiaus Nesvyžiuje 1655 m.

Svarbus A. Kojalavičiaus indėlis, puoselėjant humanitarinius mokslus. L. Piechnikas pažymi, jog XVII a. viduryje, po vadinamojo „Tvano“ prasidėjęs jėzuitų mokymo nuosmukis Lenkijoje ir Lietuvoje

reiškėsi nevienodai. Lietuvos jėzuitų provincija sugebėjo išsaugoti gana aukštą humanitarinių studijų lygį, o tai lėmė visų pirma Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus, Žygimanto Liauksmo ir Alberto Vijūko-Kojalavičiaus kūrybą²³. Tiesa, A. Kojalavičius dažniausiai minimas kaip *Lietuvos istorijos* autorius, tačiau amžininkų buvo įvertinta ir jo pedagoginė, administracinė, sielovadinė veikla. 1656–1661 m. jis dirbo Vilniaus vyskupo Jono Karolio Daugėlos-Zavišos nuodėmklausiui ir teologu. Po jo mirties tapo Vilniaus profesų namų prepozitu (1662–1666), o nuo 1666 m. iki mirties (1677) buvo Varšuvos jėzuitų kolegijos aukštesniųjų studijų prefektas ir dvasios tėvas²⁴.

Pirmosios Vilniaus universiteto istorijos autorius Jonas Antanas Proišhofas apie jį taip atsiliepė: „Tėvas Albertas Kojalavičius, šventosios teologijos daktaras, dėl plataus išsilavinimo, tvirtų teologijos žinių, išleidęs poleminės teologijos bei Lietuvos istorijos ir kitas knygas, [buvo] ramus dėl šlovės nemarumo, nes jį užsitarnavo gausiais išskirtinio talento paliudijimais“²⁵.

Taigi, galima tvirtinti, jog Albertas Vijūkas-Kojalavičius nuosekliausiai iš visų lietuvių jėzuitų tiek savo asmenine veikla, tiek literatūriniais kūriniiais įgyvendino jėzuitinę tarnavimo Dievui programą, ją populiarindamas ir įtvirtindamas LDK piliečių sąmonėje.

Įteikta: 2009-09-07

Priimta: 2009-09-11

²³ Ludwik Piechnik, „Działalność jezuitów polskich na polu szkolnictwa (1565–1773)“, in: *Jezuici a kultura Polska*, pod redakcją ks. Ludwika Grzebieńia SJ, ks. Stanisława Obirka SJ, Kraków: Wydawnictwo WAM-Księża Jezuici, 1993, p. 251.

²⁴ *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 2, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1982, p. 318–319.

²⁵ Jonas Antanas Proišhofas, *Akademijos laurais žydintis Jogailos ir Batoro Vilniaus universitetas=Universitas Vlnensis, Jagiellonico-Batoreana laurearum Academicarum florida*, iš lotynų kalbos vertė Evaldas Grigonis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 133.

Eugenija Ulčinaitė

THE JESUIT DOCTRINE OF SERVICE
TO THE LORD IN THE WORKS
BY ALBERTAS VIJŪKAS-KOJALAVIČIUS

Summary

The article discusses the most important writings of Albertas Vijūkas-Kojalavičius and brings forward the aspects of the Jesuit doctrine of service to the Lord in these texts. The author specifies the following aspects of the doctrine: religious, educational, missionary, defensive (*miles Christi*), caritative. All works by Kojalavičius are united by a single common idea: *ad maiorem Dei gloriam*, which underlines *Historia Lituana* (ps 1–2, 1650–1669), *Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentium* (1650), *Fasti Radiviliani* (1653) and his other writings. It is noteworthy that for A. Kojalavičius, patrons of the Society of Jesus, popes, kings, bishops, nobles (*Gratiae saeculares*, 1640) and the humblest monks – „brothers helpers“ (*fratres coadiutores*), to whom he dedicates one of his last works *Pamiętka krótka bracię koadiutorow* (1673), all are equally important in service to the Lord. The author concludes that out of all Lithuanian Jesuits, Albertas Kojalavičius was the one who most consistently realized the program of the service to the Lord both in his personal life and in his writing, popularizing it and strengthening it in souls of citizens of the Grand Duchy of Lithuania.